

УДК 821.162.1'05-94.09Чайковський:[82.02:7.035]

Наталія Цьолик

ORCID 0000-0003-3300-5150

ЛІТЕРАТУРНА ВІЗІЯ ІСТОРІЇ У ТВОРЧОСТІ МІХАЛА ЧАЙКОВСЬКОГО

***Анотація.** В дослідженні вдало представлений аналіз творчості М. Чайковського у контексті літературно-культурного життя епохи романтизму, дано літературознавчу оцінку його історичним творам, з'ясовано світоглядно-політичні засади творчості письменника. Проявляється новизна в підході: аналіз творчості М. Чайковського у роботі здійснено таким чином, що його засадничими чинниками є окреслення властивої творчої індивідуальності письменника. Здійснено спробу аналізу життєвої творчості представника «української школи» польського романтизму. Виявлено характерні особливості наративної стратегії, рефлексії минулого і дійсного відображення світу та визначено ключові параметри жанроутворюючої тенденції історичної прози М. Чайковського. Романтичний історизм став складовою історичного роману. М. Чайковський поетизує красу козацтва і степену, створивши козацький міф. Завдяки таланту та манері зображення світу сучасники порівнювали М. Чайковського з В. Скоттом. Особливо це явище простежується в балканських творах Садика Паші, де вальтерскоттизм стає наративною стратегією автора.*

***Ключові слова:** романтизм, «українська школа», багатокультурність, історична проза, вальтерскоттизм, Кірджали.*

***Інформація про автора:** Цьолик Наталія Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент, кафедра іноземних мов і перекладу, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.*

***Електронна адреса:** nata_cl@ukr.net*

Nataliia Tsolyk

LITERARY VISION OF HISTORY IN THE WORKS OF MICHAL TCHAIKOVSKY

Abstract. Polish prose of the “Ukrainian school” in Polish literature, which in its artistic, aesthetic and ideological content was quite a noticeable phenomenon and still remains little studied in Polish and Ukrainian literary criticism. It is also important for us that the concept of literary Ukrainianism is reflected here. This is especially true of writers on the Ukrainian-Polish borderland, many of whom idealized the common Polish-Ukrainian history and were passionate supporters of the Cossacks, as well as those who were fierce opponents of the latter. It can be argued that romantic frontier prose also impresses with all the variety of themes, motives, topos, first of all, related to Ukraine. This is what prompted to choose the object of study of the artistic and textual array of creative heritage of Mikhail Tchaikovsky. The coexistence in the works of romance of myth and history was considered obvious, because historical events were to confirm the truth of the mythical story, the myth, in turn, was to give meaning to history. Given this, this study is relevant and timely, and this approach is quite justified. Tchaikovsky is considered the father of the Polish historical novel. The writer built his works on the basis of Walterscott’s model of the historical novel: a combination of love and historical-political plots. The work is a further step towards rethinking the place and role of Tchaikovsky’s work in Polish romanticism through the prism of the features of historical prose. At the theoretical level, it is an attempt to scientifically read works in broad connection with historical, social and cultural factors. Michal Tchaikovsky’s works on Ukrainian historical themes are undoubtedly a relevant and insufficiently covered topic in Ukrainian Polish studies, so they need new approaches and interpretations. The obtained results, no doubt, can be used in an in-depth and comprehensive study of the history of Polish and Ukrainian literature of the Romantic era. Work experience is also useful in conducting special courses and special seminars, will help in writing new textbooks and manuals, enriching modern knowledge of the theory and history of the “Ukrainian school” of Polish romanticism.

Key words: Romanticism, “Ukrainian school”, Multiculturalism, Historical Prose, Walterscottism, Kardzhali.

Information about author: Tsolyk Nataliia, Candidate of Philology, Associate Professor, Foreign Languages and Translation department, Lesia Ukrainka Eastern European University.

E-mail: nata_cl@ukr.net

Natalia Ciołyk

LITERACKA WIZJA HISTORII W TWÓRCZOŚCI MICHAŁA CZAJKOWSKIEGO

Abstrakt. Polska proza „szkoły ukraińskiej” w literaturze polskiej, która w swej treści artystycznej, estetycznej i ideologicznej była zjawiskiem dość zauważalnym i wciąż pozostaje mało zbananym zjawiskiem w polskiej i ukraińskiej krytyce literackiej. Zależy nam również na tym, aby odzwierciedlić tu pojęcie ukraińskiego literackiego charakteru. Dotyczy to zwłaszcza pisarzy pogranicza ukraińsko-polskiego, z których wielu idealizowało wspólną polsko-ukraińską historię i było zagorzałymi zwolennikami Kozaków, a także tych, którzy byli zaciekłymi przeciwnikami tego. Można argumentować, że romantyczna proza pogranicza zachwyca też różnorodnością wątków, motywów, toposów, przede wszystkim związanych z Ukrainą. To właśnie skłoniło nas do wybrania przedmiotu badań artystycznego i tekstowego wachlarza twórczego dziedzictwa Michała Czajkowskiego. Współlistnienie w dziełach romansu mitu i historii uznano za oczywiste, gdyż wydarzenia historyczne miały potwierdzać prawdę opowieści mitycznej, mit zaś miał nadawać sens historii. Biorąc to pod uwagę, badanie to jest istotne i aktualne, a podejście takie jest całkiem uzasadnione. Uważa się, że Czajkowski jest ojcem polskiej powieści historycznej. Pisarz budował swoje prace w oparciu o model powieści historycznej Walterscotta: połączenie miłości i wątków historyczno-politycznych. Praca jest kolejnym krokiem w przemyśleniu miejsca i roli twórczości Czajkowskiego w polskim romantyzmie przez pryzmat cech prozy historycznej. Na poziomie teoretycznym jest to próba naukowego odczytania utworów w szerokim powiązaniu z czynnikami historycznymi, społecznymi i kulturowymi. Prace Michała Czajkowskiego dotyczące ukraińskich tematów historycznych są niewątpliwie istotnym i niedostatecznie omówionym tematem ukraińskiej polonistyki, dlatego wymagają nowego podejścia i interpretacji. Uzyskane wyniki bez wątpienia mogą posłużyć do dogłębnego i wszechstronnego badania historii literatury

polskiej i ukraińskiej epoki romantyzmu. Doświadczenie zawodowe jest również przydatne w prowadzeniu specjalnych kursów i specjalnych seminariów, pomoże w pisaniu nowych podręczników i poradników, wzbogacając współczesną wiedzę z zakresu teorii i historii „ukraińskiej szkoły” polskiego romantyzmu.

Słowa kluczowe: romantyzm, „szkoła ukraińska”, wielokulturowość, proza historyczna, walterskottizm, Kyrdżali.

Nota o autorze: Ciołyk Natalia, doktor filologii, docent, katedra języków obcych i tłumaczenia, Wschodnioeuropejski Uniwersytet Narodowy im. Łesi Ukrainki.

E-mail: nata_cl@ukr.net

У вивченні історії та міфології творчості та, власне, й самої вельми непересічної особистості Міхала Чайковського в українському науковому дискурсі, як і в польському літературознавстві, на жаль, залишається ще чимало «білих плям» цього, без сумніву, талановитого та яскравого європейського письменника й громадського діяча своєї епохи. Його ім'я сьогодні згадується лише в обіймах собі подібних та при ретроспективному аналізі доби романтизму, коли треба відтворити чи проілюструвати тло епохи. Нині знакові епічні твори видатного «авантюриста», що оспівують романтичну Україну, практично не перекладені та, відповідно, й не видані українською мовою, не говорячи вже про епістолярій митця та його мемуаристику. Вперше лише у 2020 році вийшли друком українські переклади споминів «справжнього шляхтича повстанця, ініціатора і учасника державних переворотів на Балканах, письменника, дипломата і зрештою командира Корпусу козаків оттоманських, останнього кошового отамана українського козацтва» [6]. До книги увійшли переклади на українську двох творів Міхала Чайковського «*Pamiętniki Sadyka Paszy – Michała Czajkowskiego*», «*Kampanja nad Dunajem i w Multanach w czasie Krymskiej Wojny 1854-1855*». Десять років тому про Міхала Чайковського згадувала українська преса, коли у травні 2011 року в с. Пархимів відбулося урочисте відкриття пам'ятника польському письменнику, генералу і політичному діячеві Міхалу Чайковсько-

му [7]. Відновлення місця поховання було підтримане органами місцевого самоврядування та консульством РП.

Особливість творчості правобережного представника «української школи» в польському романтизмі полягає перш за все в тому, що М. Чайковський створив «прозову формулу» романтичної візії України [5, с. 240], в якій були запропоновано нові форми презентації української проблематики у польських епічних творах, що й до сьогодні залишаються маловивченими й недостатньо відрефлексованими в контексті українсько-польського пограниччя. Такий підхід визначив актуальність вибору головної проблеми дослідження літературної візії історії у творчості Міхала Чайковського, що зумовило затребуваність вивчення ролі автора у формуванні літературного й, перш за все, «прозового» міфу України на тлі широко розповсюдженого «ліричної» «української школи» польського романтизму.

Проблемність об'єкту дослідження зумовлена мультишаровими таксономічними площинами рефлексій творчості гальчинця, що має прояснити й визначити значення його доробку для розуміння історичних, літературних і гуманітарних проблем часу, особливості польської та української літератур, а також просторів літератур російської та османської імперії, тобто від проблем як історико-літературного, так і компаративістичного наукового синтезу. Слід наголосити, що творчість М. Чайковського сформована на «на перехресті» низки національних і мовних стихій (польська, українська, російська, французька), клерикальних (християнських і мусульманських) та континентальних (європейських та азійських), багатьох національних, серед яких польська, українська, болгарська, сербська, єврейська, румунська, чорногорська, французька, німецька, італійська культури, в загальнослов'янських, західноєвропейських та орієнтальних просторах. Історіософські, соціокультурні й літературні предтечі епічних творів М. Чайковського та його козакофілство в контексті проблемно-літературних тенденцій романтизму; відтворення і навіть створення в його творчості концепції справжньої

Вітчизни; моделювання жанрової парадигми та наративної стратегії епічних творів автора – дають реальні підстави говорити про різножанровість та різновекторність розвитку польської літератури першої половини XIX століття, про її синкретичний характер у контексті європейського романтизму у цілому, що є вкрай важливим напрямом дослідження розуміння особливостей її аксіології, соціальної та культурної композиції структурованого образу, проблемності, художньої вартості тощо.

Представники «української школи» польського романтизму, до якої зараховуємо М. Чайковського, створили своєрідний українсько-польський дискурс, який зазнав значних модифікацій у жанровому та композиційному плані у порівнянні з попереднім літературним періодом. Така своєрідність дозволяє сприймати літературу польсько-українського пограниччя як ідеологічну систему, комплекс стилів і спосіб вираження явища багатокультурності. Автор-початківець самостійно обрав яким чином народні пісні та перекази перевтілити в художню прозу, літературна критика дещо пізніше винесе цю проблему на обговорення, окрім того, жодної письменницької традиції теж ще не існувало. М. Чайковський опрацював власну мовно-стильову наративну схему. Пошук наративної моделі відбувався у різних напрямках, часто протилежних. Серед прикладів стилізації виділяються українські думи, народні перекази, балади, гавенди, сатиричні та поетичні повісті, історичні літописи, авантюрні романи.

У XIX ст. формується історичний роман, а ставши одним із найконсервативніших жанрів, переживає у XX ст. своє відновлення. На тлі політичної ситуації тогочасної Польщі, саме література стає чинником формування свідомості, інтегруючи погляди, даючи оцінку подіям минулого. Частина науковців схиляється до думки, що історичний роман бере свій початок із старопольського роману – з його псевдоісторичного типу. Епоха романтизму вважається переломним періодом становлення цього виду прози [8, с. 6]. Польський історичний роман є матеріалом дослідження багатьох літературознавців: у 80-х рр. XIX ст. виходить праця критика та пись-

менника Теодора Єске-Хоїнського «Польський історичний роман»; відомі дослідження Юліуша Кшижановського «Про польський вальтерскоттизм», Вінцента Данка «Про шлюб роману з історією», Романа Горського «Польський історичний роман» та ін.

Незважаючи на детальне вивчення різних аспектів цього явища, дослідження окремих творів, спроби теоретичного осмислення поняття, надалі залишається відкритим питання елементів історичної поетики, аналіз світобачення та синтез польського історичного роману [4, с. 21]. Це жанр, у якому автор через реконструкцію минулого формує світ. Особливо важливими елементами є джерела, ідейне сприйняття історії, протиставлення правди та вимислу. Часто основою твору стають стереотипи, взяті з міфів та легенд. Окрім того, автор, створюючи такий витвір, вимушений приділяти велику увагу мовній стилізації. Можна сказати, що історичний роман балансує на грані літератури та історії. Романтичний історизм стає складовою історичного роману, становлення якого пов'язують з творчістю Вальтера Скотта. Він стає батьком історичного роману, реалізуючи в своїх творах основи створення ілюзії минулого. У Польщі романи в стилі Скотта особливо поширення набули в другій половині 20-х рр. XIX ст.

Послідовники Вальтера Скотта залежали від майстра та не вміли узгодити його техніки з власними тенденціями, натомість М. Чайковський умів надати роману особливої атмосфери, що надавала твору гармонійної цілісності. Зовнішні впливи зливаються в самостійний потік почуттів, фантазії, наповнюючи звичну композиційну схему. М. Чайковський залишався під впливом англійського письменника, оспівував та ідеалізував козацький світ у переломних моментах його історії, даючи читачеві чудові зразки пластичного й динамічного вальтерскоттівського роману.

У романі «Кірджалі» автор використав елементи стилю великого англійського письменника. Свого часу цей твір став справжнім бестселером та вираженням «слов'янського міфу» Чайковського [3; с. 24]. Він прочитав оповідання Олександра Пушкіна про Кірджалі – балканського розбійника. Це ім'я було добре відоме в

наддунайських краях, а вчинки залишилися в пам'яті мешканців цієї частини землі. Сюжет був захоплюючий і Пушкін збирався створити про сина болгарки та поляка велику поему. Міхал Чайковський знайшов ідею для чудового авантюрного твору, а частини оповідання російського митця подає в приписах [1; с. 115].

Характерною рисою для творів у стилі Вальтера Скотта є те, що вступач чи висновках автор підкреслює дійсність фактів та джерел. У приписах «Кірджалі» знаходимо пояснення письменника: „*Ani jeden wypadek, zawarty w mojej powieści, nie jest płodem pustego urojenia; wszystko co powiedziałem, jest prawdą, opartą na opowiadaniach ludzi znających Kirdżalego, znających szczegóły jego życia – Aleksander Puszkina, wielki poeta Rosji, będąc w Bessarabji w roku 1821, widział Kirdżalego, i z tego wspomnienia napisał kilka słów umieszczonych w piśmie literackiem rossyjskiem... Za pośrednictwem jednego ze znajomych mi Wołochów, w Paryżu, miałem sobie nadesłany jaknajdokładniejszy spis życia i czynów Kirdżalego. – Życie takie bujne w wypadki mogło się dawniej napotykać w Europie za rycerskich czasów...*» [9; с. 187].

Усі стихії мистецтва історичного роману використав Міхал Чайковський у тексті «Кірджалі». Передусім це любовна історія, адже читач поринає у вихор стосунків між Кірджалі та Сарою Міхаелею. „*Zapomniał Kirdżali o męczarniach; szczęśliwy, szeroką pierśią chwytając powietrze, co od ulubionej leci, rozwartą żrenicą przygląda się wdziękom boskiej dziewicy, u Boga błaga o przedłużenie nosy...*» [9; с. 11]. Молодий чоловік був слугою, невільником Мехмеда Паші, родича султана, власника величезних скарбів, широкої слави, твердої волі та гордого серця. З болгарської мови Кірджалі перекладається як «волоцюга без роду». Матір хлопця померла, а батька він не пам'ятає, бо ж його чотирирічного осиротила холера, тому він пас гусей за кусень хліба. У дванадцять років попавши в замок Мехмеда Паші, навчився військової справи та став його улюбленцем. Сара Міхаеля була донькою Паші. Після смерті її матері Мехмед ні разу не кинув хустки на жодну одалістку, ані навіть не глянув приязно. Донька стала для нього сенсом життя: „*Turczyn obumarł dla świata, a czułość i miłość jakie żywił dla matki, przeniósł całkowicie na córkę*» [9; с. 7].

У творах Вальтера Скотта зображено родинні чвари, релігійне протистояння через які ускладнюються любовні стосунки. З такими ж проблемами стикаються і герої Чайковського. Окрім соціальної прірви героїв розділяє релігія: з перших сторінок стає відомо, що Кірджалі християнин, хоч одягнений як турок. Будучи улюбленцем Паші, він має відкриту дорогу до слави та значимості, але не зраджує вірі в Христа: „ *o wschodzie i zachodzie słońca chwali pacierzem Boga Chrześcian, a na piersiach nosi wizerunek Matki Dziewicy, jedyną spuściznę po odumarłej matce... Turecka barwa i rynsztunek wojenny nie stłumiły w nim uczucia wolności, i śni, i marzy o sławiańskim rodzie, jednym migiem chciałby zdeptać i zdławić potęgę synów mekańskiego proroka...*” [9; c. 2].

Події твору відбуваються на тлі важливих історичних часів. Чайковський описує складні міжнаціональні стосунки та протистояння на берегах Дунаю, зображуючи життя різних народів. „...*Po nadbrzeżnych polach i wzgórzach, konno i pieszo snują się Muzułmanie, jakby ta ziemia była kolebką ich rodu, spuścizną ich ojców.- Wołoch i Mołdawianin zmienił rzymskie szaty na Alego stroje: Serb i Bulgarczyk zawojem okręcają sławiańskie skronie, na znak, że wprzęgli wolne karki w jarzmo niewoli...*” [9; c. 1].

Усі вчинки персонажів та епізоди між собою тісно пов'язані. У романі читача зачаровують моменти несподіваних розв'язок та захоплюючі мотиви. У «Кірджалі», як і в романах Вальтера Скотта є багато загадкових постатей, що поєднують, на перший погляд, далекі події. Читаючи твір, відразу тяжко зрозуміти на чийй вони сторони, чого прагнуть. Лише у кінці твору стає зрозуміло, що отець Павло не священник, а батько Кірджалі. „*Ojciec Paweł jakby ze snu obudzony, postąpił na przód, gwałtownie rozdarł swój habit na piersiach. – Neczaju, jam zabójca Tetery, ja jestem książ Ilwandży – Kirdżali to mój syn*” [9; c. 185].

Герої постійно стоять перед вибором, свої інтереси чи державні відстоювати, залишитися з сім'єю чи вирушати на війну, повертатися до коханої чи здобувати славу та гроші. Навіть, будучи перед лицем смерті, Кірджалі має два протилежних шляхи: „*Już dusza Kirdżalego zmierzyła sobie ród ludzki, ale jeszcze dwa węzły z nim go więzały: miłość dla Sary Michaeli; chęć karmienia dumy dobrą czcią, znakomitym*

imieniem. Rozpacz po żonie, myśl o potomku nadziei, żywiły jeszcze w jego sercu ostatki współczułości dla ludzi; wspomnienie że jest lackiego rodu, że mu zapowiedziana sława, wielkość, silnem jeszcze ogniwem kuły go do tego świata” [9; с. 75]. Чайковському вдалося відтворити тонкощі душі своїх героїв. Тяжко кількома словами охарактеризувати людину, адже вона абсолютно різна в певні моменти. Особливо цікавим є образ Мехемеда. „*Dziwny to człowiek ten Kaja Mehemed... W czasie bojowym mężny, okrutny; w pokoju surowy, nieprzystępny... Takim jest Mehemed: jako Pasza, jako wódz, jako pan. Ale jako ojciec! – Lwica nie tak kocha jedyne lwiątko, młoda klacz nowo narodzone źrebie, jak on swoją Selimę... Ona mu życiem, światem, ona mu wszystkim”* [9; с. 7].

Твір насичений рухом, подіями, які викликані життям та поведінкою головного героя. Ним є молода людина, котра вчиться на помилках та духовно загартовується обставинами, спричиненими долею. Зовнішність нам розкриває душу та думки героя. Автор так зображує Кірджалі: „*na wierzchniej wardze młodociany mech ledwo tu porósł, a już ciemne oko pobłyskuje ogniem męża; jeszcze lice gładkie jak u dziewicy, a już wysokie czoło, jakby wtakt grze uczucia, marszczy się w poprzeczne fałdy. Kibić wzniosła, smukła, choć z pod szerokiego kaftana maluje się kształtnemi składy ciała; ciemny włos wutyka się z pod białego zawoju...”* [9; с. 1]. Головні герої постійно попадають в складні життєві ситуації, хоч найчастіше виходять з них неушкодженими. Автор поволі відкриває таємниці, розвиваючи сюжет роману, захоплюючи контрастами сцен та форм. Якщо спочатку здається, що кохання Кірджалі і Сарі не може перерости у стосунки через релігію, то потім, з одним випадком, усе стає на свої місця. Дівчина не знає, що Кірджалі християнин, а він і гадки не мав про її таємницю. „– *Słuchaj Kirdżali, Selimę jestem tylko dla ojca, dla Mehemedas Paszy; ale dla ciebie, dla Boga, Sarę Michaelę, Chrześciankę. Po narodzeniu się mojem, w oczach matki byłam chrzczona... zważ czy mogę być twoją bez Krzywoprzysięstwa Bogu”* [9; с. 21]. Щоб читачеві не розкрити подій твору, Чайковський розміщує оповідання Пушкіна в самому кінці книги, після приписів та пояснень. „*To jego wspomnienie umieszczam w*

przypisach temu drugiego, przez ostrożność aby czytelnik przedwcześnie nie dowiadywał się o niektórych wypadkach..." [9; c. 187].

Характерною ознакою історичного роману є епізодичні вставки, що ніби не стосуються сюжету (біографії, старі легенди та ін.). Цікавою є сцена, де ув'язнений Кірждалі, розповідає яничарам про захований величезний скарб. У такий трагічний момент, адже героя чекає страта, перед читачем постає комічна історія про жадібність запродавців. „*Nikczemny naród! Gotowe grabić umie, a gdzie potrzeba chwili pracy, to tu tam trudno... Podły naród*" [9; c. 175]. Ця погана риса людського характеру зіграла на користь молодому чоловіку і йому вдається втекти спід варти.

Особливе місце у творі займають чаруючі описи природи. Автор відтворює словами не лише її загальну, видиму красу, а і приховані від людського ока прекрасні моменти. Навколишній світ є також засобом відтворення переживань та думок героїв. „*Noc była ciemna, na obłokachnie widać ani księżycy, ani gwiazd, ani mlecznej drogi, ani słupów ognistych, czarno tam i czarno. I na ziemi nie wszędzie jasno, ale w dali od siebie dwie wielkie luny złotego ognia płoną, jak dwa ziemski słońca*" [9; c. 177]. Чайковський майстерно порівнює події і відчуття героїв з поведінкою тварин і птахів. „*Z rudnickich gór rozleciały się kruki po serbskiej ziemi i kraczą, jakby okrakiwały wieść rzyszłej żaloby, albo jakby chciały swoim krakaniem wypłoszyć Muzułmanów z siedziby chrześcijańskiego ludu. Zponad Drawylecą jastrzębie, skrzydłatmigwizdzą po powietrzu, a oczyma bystro wodzą po ziemi. Od Bałkanów przywędrowały płowe orły... Na łąkach Pasarewaczu, stada konijakby opętane rzucają pasze, zarzą... Myśliwskie psy ze sfor spuszczone, w miejscu sarny wyganiać na strzelca, po drogach ujadają za śladami muzułmańskich jeźdźców. Wszystko to przepowiednie znaki wojny*" [9; c. 95].

Окреме місце займає оповідач – це абстрактна фігура, яка знаходиться поза межами зображуваного та зберігає історичну дистанцію. Перебуваючи ніби в одному світі з читачем, нагадує, пояснює йому події, розкриває таємниці та пов'язує між собою окремі епізоди. Оригінальний спосіб написання твору, де автор створює оригінальне літературне бачення історії, завдяки використанню автентич-

них моментів повсякденного життя, історичних подій, особистостей, звичаїв, традицій, костюмів та пейзажів – називаємо вальтерскоттизмом. Це явище в літературі посідає значиме місце, адже дозволяє передати важливі історичні події у зрозумілий спосіб, дає відчуття описуваної епохи. Загалом, можна сказати, що тогочасний історичний роман становив поєднання документальної прози, вальтерскоттівських елементів та шляхетської гавенди.

Під впливом англійського романіста Міхал Чайковський захоплено оспівував козацький світ України і подвиги його провідників, перебуваючи водночас значною мірою в полоні ілюзій щодо потенційних можливостей нащадків козаків за умов тогочасної царської Росії зробити вагомий внесок у розбудову самостійної і незалежної української держави. Саме завдяки літературній діяльності Чайковський міг виражати свою ностальгію за давнім життям в Україні, створювати у власній уяві світ, який хотів би бачити навколо себе. Балансуючи у своїх історичних романах на межі літератури й історії, Міхал Чайковський, по суті, реалізував вальтерскоттівську концепцію «романтичного історизму», що давало йому можливість у зрозумілий спосіб передавати відомості про важливі історичні події, відтворювати неповторні соціально-політичні реалії відповідної епохи. Творчий здобуток Міхала Чайковського виявляє свою багатовекторність, стає не лише комплексом романів і історичних оповідань у дусі Вальтера Скота, а й певною мірою маніфестом нового сприйняття, романтичної фантазії, обрамленого в текст позалітературного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусів С. Мости між часами (про типологію історичної прози) . Укр. мова і л-ра в шк. 1987. № 8. С. 14-20.
2. Багрій Р. Шлях сера Вальтера Скотта на Україну. К. : Всесвіт, 1993. 286 с.
3. Баран Є. М. Українська історична проза другої половини XIX – початку XX ст. Л. : Логос, 1998. 144 с.
4. Горский И. К. Исторический роман Сенкевича. М. : Изд-во АН СССР, 1966. 305 с.

5. Цьолик Н.М. Літературна діяльність Міхала Чайковського як спосіб вираження історико-політичних концепції автора. Київські полоністичні студії. Т. XXVII. К.: Університет «Україна», 2016. С. 236-239

6. Чайковський М. Шляхта обирає авантюризм: «Спогади Садик-паші – Михайла Чайковського» та «Кампанія над Дунаєм та в Мунтенії у час Кримської війни 1854-1855» = «Pamiętniki Sadyka Paszy – Michała Czajkowskiego», «Kampanja nad Dunajem i w Multanach w czasie Krymskiej Wojny 1854-1855» / пер. з пол. Олеся Ісаюк, Євген Білоножко. К. Пропала грамота, 2020. 608 с.

7. Чайковський Михайло Станіславович (Мехмет Садик-паша). [Електронне джерело]. <http://berdychiv.in.ua/чайковський-михайло-станіславович-м/> (дата доступу : 12.01.2021).

8. Bujnicki T. Ewolucja polskiej powieści historycznej. Ruch Literacki. 1973. Zesz. 1. S. 5-31.

9. Czajkowski M. Kirdžali. Lipsk:Drukiem F.A.Brockhousa, 1900. 288 s.

REFERENCES

1. Andrusiv S. *Bridges between times (on the typology of historical prose)* [Mosty mizh chasamy (pro typolohiiu istorychnoi prozy)]. Kyiv, 1987. pp. 14-20.

2. Bahriy R. *Sir Walter Scott's way to Ukraine* [Shliakh sera Valtera Skotta na Ukrainu]. Kyiv, 1993. 286 p.

3. Baran Y. *Ukrainian historical prose of the second half of the XIX - early XX centuries* [Ukrainska istorychna proza druhoi polovyny XIX – pochatku XX st.]. Lviv, 1998. 144 p.

4. Horskiy I. *Senkevich's historical novel* [Ystorycheskyi roman Senkevycha]. Moskov, 1966. 305 p.

5. Tsolyk N. *Literary activity of Mikhail Tchaikovsky as a way of expressing the historical and political concepts of the author* [Literaturna diialnist Mikhala Chaikovskoho yak sposib vyrzhennia istoryko-politychnykh kontseptsii avtora]. Kyiv, 2016. pp. 236-239.

6. Tchaikovsky M. *The nobility chooses adventurism: "Memoirs of Sadiy Pasha - Mikhail Tchaikovsky" and "Campaign on the Danube and in Muntenia during the Crimean War of 1854-1855"* [Shliakhta obyraie avantiuryzm: «Spohady Sadyk-pashi – Mykhaila Chaikovskoho» ta «Kampaniia nad Dunaiem ta v Muntenii u chas Krymskoi viiny 1854-1855»]. Kyiv, 2020. 608 p.

7. Bujnicki T. *The evolution of the Polish historical novel* [Ewolucja polskiej powieści historycznej]. Cracow. 1973. pp. 5-31.

8. Czajkowski M. *Kirdžali* [Kirdžali]. Lipsk: Druk. F. A. Brockhaus, 1900. 288 p.